

LA DIVINA COMÈDIA EN CATALÀ Isidor Cònsul

La primera versió en català de la *Divina Comèdia*, obra fonamental de Dante Alighieri i un dels textos més importants de la literatura universal de tots els temps, fou del vigatà Andreu Febrer que l'acabà el 1429, només un any després de la traducció castellana en prosa d'Enrique de Villena. Tot i que se li ha retret manca de comprensió de passatges de l'original italià i que va tendir a abusar de l'ús de provençalismes, la traducció d'Andreu Febrer fou la primera feta en vers del magne poema dantesc, va esforçar-se a reproduir exactament el metre de l'original italià i, si més no, la seva feina de torsimany va merèixer les lloances de Don Íñigo López de Mendoza, marquès de Santillana que apunta, en el seu *Prohemio*, opinant sobre la feina de Febrer: ... *no menguando punto en la orden de metrificar y consonar*.

L'interès per Dant va desaparèixer amb l'arribada de la plenitud del Renaixement i fins a l'època moderna no va tornar acomboiat de dues noves traduccions de la *Divina Comèdia* fetes per Narcís Verdager i Callís (1921) i per Llorenç Balançó i Pons (1923-24). Són dues traduccions correctes però molt per sota d'una de les obres mestres en l'art de la traducció que és la versió que en féu Josep Maria de Sagarra, en tercets, entre els anys 1947 i 1952. Finalment, la cinquena traducció de la *Divina Comèdia*, la més moderna de totes, és obra de l'escriptor valencià Joan F. Mira, fou publicada l'any 2000, i respon a uns criteris diferents de l'opció sagarriana.

Val la pena comparar aquestes dues darreres traduccions (Sagarra i Mira), sobretot perquè responen a objectius i criteris traductològics diferents. El cas, a més, ens posa davant de dos escriptors d'ofici contrastat que, salvant les distàncies que calgui, s'han encarat amb més de mig segle de diferència a *La Divina Comèdia*, una de les quatre o cinc obres fonamentals en la tradició literària de la humanitat.

En el pròleg al seu treball, Josep Maria de Sagarra avisa que, com a traductor, el seu objectiu era donar la *Divina Comèdia* en una *versió tan fidel com em sigui possible, però al mateix temps tan viva, tan clara i tan poètica com ho permetin les meves limitades facultats d'escriptor...* Sagarra va començar-ne la traducció a França, quan hi vivia exiliat en el temps precari d'un país en guerra, i la va rematar a l'ombra de la clandestinitat en la Catalunya dels anys quaranta. La seva versió donava prioritat a la llengua d'arribada, cedia el protagonisme a la música de la paraula traduïda, s'esmerçava a demostrar la flexibilitat de la sintaxi i accentuava la plasticitat d'una llengua, llavors tan perseguida que encara es veia més abocada que

no pas ara al forat negre de la desaparició. Es considerava prioritari, doncs, que el català hi dringués amb mèrits propis: eren temps de crisi, i poques alternatives li quedaven a la llengua de Lull i de Verdaguer que no fos convertir-se en noble gresol de recepció i en el fil conductor d'una obra cabdal en la història de la literatura universal.

Molt més recent, l'opció de J.F. Mira ha estat una altra: el novel·lista valencià ha tirat de dret a l'essència del text, ha anat a buscar la bellesa conceptual del poema i ha donat ales a la força narrativa de la *Comèdia*. Més humanista que no pas poeta i home de pensament més que no pas un diletant del vers, les paraules, per a J.F. Mira, "diuen" més que no pas "canten". Com a novel·lista ha treballat l'eficàcia narrativa dels versos de Dant i, com a home de pensament, ha mirat d'arribar als eixos i centres més ocults del poema. L'origen de la seva traducció, d'altra banda, té una anècdota prou curiosa: és la història d'un novel·lista que un bon dia s'adona, mentre es baralla amb un projecte narratiu que li transita per la cosmologia de l'obra de Dant, que ni en català ni en espanyol moderns no hi ha una versió de la *Divina Comèdia* que el deixi satisfet. Acostumat a heure-se-les amb l'original de la llengua de Dante, descobreix tot d'una que les dues traduccions més lloades i conegudes per aquests verals - l'espanyola d'Àngel Crespo i la catalana de Sagarra- no acaben d'arribar al fons del poema. A Crespo li retreu, sobretot, l'opció postissa d'una llengua culterana i d'imitació gongorina, i a Sagarra, una creació poètica que a cops és excessiva, altres un punt críptica, sovint esplèndida, sens dubte, però amb una musicalitat fàcil que a voltes sagarreja. I a tots dos, a Crespo i a Sagarra, els enxampa manta vegades traint l'esperit de l'autor, estrafent la lletra de la *Comèdia* i inventant-se text que Dant mai no va escriure. Però ho fan perquè que els és útil a l'hora d'estacar més bé una rima o acabar d'encadenar un tercet maixant.

Són dues opcions, esplèndides totes dues, on d'alguna manera es torna a trobar el vell debat de fons i forma. La traducció de Sagarra canta més bé i fins esdevé un monument literari en ella mateixa; la de J.F. Mira busca d'arribar, sobretot, a l'essència del text, donar-lo amb tota la seva força narrativa i mirant de no trair, si és que això és possible, l'esperit de la paraula.

Isidor Cònsul